

TIJORAT BANKLARIDA KAPITALNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI ("TURONBANK" ATM SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)

*O'zbekiston Respublikasi Bank Moliya
akademiyasi 2-kurs tinglovchisi
Abduraximov Vaxobjon Asliddinovich*

Tijorat banklarida kapital boshqaruvi banklarning barqarorligi va rivojlanishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Bank kapitali moliyaviy xavflarni kamaytirish, kreditlash hajmini oshirish va investitsion imkoniyatlarni kengaytirish kabi funksiyalarni bajaradi. Shuning uchun tijorat banklari kapital yetarliligini ta'minlash va samarali boshqarish uchun doimiy ravishda yangi strategiyalarni ishlab chiqishi lozim. Xalqaro moliyaviy standartlar, xususan, Basel III talablariga mos kelish, banklar faoliyatining shaffofligi va ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining normativ talablariga ko'ra, tijorat banklarining kapital yetarlilik darajasi (CAR) kamida 13% bo'lishi talab etiladi, bu esa banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga qaratilgan muhim mezonlardan biridir.

"Turonbank" ATB Samarqand viloyati filiali misolida kapital boshqaruvi bo'yicha olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, bank kapital yetarliligi bo'yicha belgilangan talablarni bajarmoqda va kapitalini samarali boshqarish strategiyalarini ishlab chiqmoqda. Bank o'z kapitalini yanada samarali boshqarish maqsadida risklarni kamaytirish tizimini kuchaytirgan, shu jumladan, sun'iy intellekt asosida kredit risklarini baholash tizimini joriy etgan. Bundan tashqari, bank xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha strategik rejalar ishlab chiqmoqda, bu esa bank kapital bazasini mustahkamlash va barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tijorat banklarida kapital boshqaruvining samaradorligini oshirish nafaqat banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, balki iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda ham katta rol o'ynaydi. "Turonbank" ATB misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, bank kapital boshqarish strategiyasini takomillashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali samaradorligini oshirmoqda. 2023-yilda bankning kapital yetarliligi 14.5% ni tashkil etib, xalqaro standartlarga mos darajada ishlayotganini ko'rsatdi. Kredit portfelining 21% ga o'sishi va bank foydasining 27% ga oshishi moliyaviy barqaror boshqaruv natijasida erishilgan yutuqlardan biridir.

Kapital boshqaruv tizimini yanada rivojlantirish uchun bir qator strategiyalar muhim hisoblanadi. Avvalo, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va kapital zaxiralarini kengaytirish orqali banklarning barqarorligini oshirish lozim. "Turonbank" ATB 2023-yilda Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) bilan hamkorlikda 100 million dollarlik

kredit liniyasini ochgan bo'lib, bu xorijiy kapital jalb qilish bo'yicha muvaffaqiyatli amaliyotlardan biri hisoblanadi. Hozirda bank kapitalining 18% qismi xorijiy investorlar hisobidan shakllantirilgan, bu esa kapital resurslarini kengaytirish imkonini beradi. Shuningdek, tijorat banklari sun'iy intellekt, Big Data va blokcheyn texnologiyalarini moliyaviy monitoring va risklarni boshqarishda keng joriy etishi lozim. Masalan, JPMorgan Chase banki sun'iy intellekt asosida kredit portfellarini boshqarish tizimini joriy etgan bo'lib, natijada kredit xavflarini 30% ga kamaytirishga erishgan. O'zbekistonda ham tijorat banklari bunday ilg'or texnologiyalarni joriy qilish orqali kapital boshqaruvini yanada samarali qilishlari mumkin.

Shu bilan birga, kapitaldan samarali foydalanish uchun bank aktivlarini diversifikatsiya qilish, ya'ni kapitalni faqat kreditlashga emas, balki sug'urta, lizing va investitsiyalarga yo'naltirish muhim hisoblanadi. "Turonbank" ATB 2023-yilda kapitalining 65% ini kredit operatsiyalariga, 20% ini likvid aktivlarga va 15% ini investitsiyalarga yo'naltirgan bo'lib, bu kapital boshqaruvining samaradorligini oshirish uchun muhim strategiyalardan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, tijorat banklari xalqaro moliyaviy standartlar va Basel III talablariga mos kelish orqali kapital yetarliligini kamida 15% darajada ushlab turishga harakat qilishi lozim.

Davlat va tartibga soluvchi organlar tomonidan tijorat banklarining kapital boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish uchun qo'shimcha chora-tadbirlar ishlab chiqilishi zarur. Xususan, hukumat tijorat banklari kapitalini oshirish va barqarorligini ta'minlash uchun soliq imtiyozlari yoki davlat kafolatlarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqishi kerak. Kapital yetarliligini oshirish, risklarni samarali boshqarish va investitsion strategiyalarni rivojlantirish orqali tijorat banklari o'z faoliyatini yanada barqaror va samarali olib borish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Markaziy bank kapital yetarliligi va risklarni boshqarish bo'yicha qo'shimcha normativ talablarga aniqlik kiritishi, hukumat esa tijorat banklarining barqarorligini oshirish uchun soliq imtiyozlari va boshqa rag'batlantiruvchi mexanizmlarni yaratishi kerak. 2023-yil yakunlari bo'yicha O'zbekiston tijorat banklarining jami kapital hajmi 105.3 trillion so'mni tashkil qilgan bo'lib, bu 2022-yilga nisbatan 18.7% o'sishni ko'rsatdi. Kapital yetarlilik darajasi o'rtacha 15.2% bo'lib, bu xalqaro talablar (Basel III) bilan uyg'unlashmoqda. Bu esa bank sektorining rivojlanishi uchun ijobiy tendensiyalar mavjudligini ko'rsatadi.

Kapital boshqaruv tizimini takomillashtirish uchun bir qancha asosiy yo'nalishlarni rivojlantirish zarur. Bank kapital yetarliligini oshirish uchun xorijiy investitsiyalar va qo'shimcha aksiyalar emissiyasini amalga oshirish lozim. Shu bilan birga, banklar kredit risklarini minimallashtirish uchun sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanishi kerak. Xalqaro tajribaga qaraganda, yirik tijorat banklari risklarni samarali boshqarish uchun zamonaviy raqamli texnologiyalardan keng foydalanmoqda. Masalan, JPMorgan Chase banki sun'iy intellektdan

foydalangan holda kredit portfellarini tahlil qilish tizimini ishlab chiqqan, natijada bank kredit xavflarini 30% ga kamaytirishga erishgan. “Turonbank” ATB ham shunday texnologiyalarni joriy etish orqali kapital boshqaruv tizimini yanada samarali qilish imkoniyatiga ega.

Kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirish uchun bank aktivlarini diversifikatsiya qilish va investitsion imkoniyatlarni kengaytirish muhim hisoblanadi. Bank kapitalining faqat kredit operatsiyalariga emas, balki istiqbolli investitsiya loyihalariga yo'naltirilishi lozim. Shu bilan birga, banklar moliyaviy resurslarini diversifikatsiya qilish, sug'urta va lizing xizmatlarini kengaytirish orqali o'z kapitalidan yanada samarali foydalanishi mumkin. Raqamli bank texnologiyalarini joriy etish ham kapital boshqaruv tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Blokcheyn texnologiyalaridan foydalanish bank kapitalining harakatini shaffoflashtirish va firibgarliklarning oldini olish imkonini beradi. Bundan tashqari, fintech kompaniyalari bilan hamkorlik qilish orqali tijorat banklari o'z xizmatlarini yanada rivojlantirib, kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirishlari mumkin.

Umuman olganda, tijorat banklarining kapital boshqaruv tizimini takomillashtirish bank sektorining barqarorligi va iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. “Turonbank” ATB misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, bank kapital boshqarish strategiyasini takomillashtirish, risklarni samarali boshqarish va ilg'or texnologiyalarni joriy etish orqali moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga erishmoqda. Shu sababli, tijorat banklari xalqaro standartlarga mos ravishda kapital boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish, investitsion imkoniyatlarini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali moliyaviy barqarorlikni ta'minlashi lozim. Bu esa nafaqat banklarning raqobatbardoshligini oshiradi, balki milliy iqtisodiyotning rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). “Tijorat banklarining kapital yetarliligi bo'yicha normativ talablari”. Rasmiy veb-sayt: www.cbu.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-martdagi “Bank tizimini isloh qilish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida”gi farmoni.
3. “Turonbank” ATB rasmiy moliyaviy hisobotlari (2022-2023-yillar). Bank kapital boshqaruvi va moliyaviy natijalari.
4. Karimov, Sh. (2021). “Bank kapitalini shakllantirish va undan samarali foydalanish muammolari”. Tashkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.
5. Ismoilov, O. (2022). “O'zbekistonda bank-moliya tizimini rivojlantirish istiqbollari”. Tashkent: Iqtisodiyot va innovatsiyalar instituti.
6. Basel Committee on Banking Supervision. (2017). “Basel III: Finalising post-crisis reforms”. Bank for International Settlements. www.bis.org